

Intervjuer med Trotskij i Köpenhamn

November 1932

Följande två intervjuer (från *dansk* press) gjordes med Trotskij under hans besök i Köpenhamn i november 1932. Engelska översättningar av intervjuerna publicerades i veckotidskriften *Intercontinental Press* [IP] 30 oktober 1972. Det är dessa som använts här, dvs översättningen är gjord från engelska, av Göran Källqvist.

Det är på sin plats att här redogöra lite närmare för Trotskij's Köpenhamns-besök (som ägde rum mellan 23/11 och 2/12 (avresedagen), inte minst därför att det kom att spela roll under första Moskvarättegången (i augusti 1936), eftersom en av de åtalade, Holtzman [Golzman], i sitt vittnesmål påstod att han under denna vecka träffat Trotskij's son Sedov i ett Hotell Bristol och de sedan gemensamt tagit sig till Trotskij's tillfälliga bostad i Köpenhamn, utan att precisera dag/datum eller adress, vilket är relevant här, eftersom Trotskij flyttade från sin första bostad till en annan efter hans bostadsadress avslöjats i dansk press. Holtzman gav heller inga upplysningar om hur bostaden såg ut, eller om vilka andra som påträffades där.

Det visade sig snart att Hotell Bristol brann 1917 och inte längre fanns kvar 1932, och då kunde naturligtvis inte heller Sedov och Holtzman ha träffats där. Detta innebar ett bakslag för rättegångens legitimitet, och det gjordes flera mer eller mindre klumpiga försök att bortförklara denna fadäs.¹

Det blev inte bättre av att sonen Sedov, som studerade i Berlin, inte kunde ha åkt till Danmark under den vecka som Trotskij var i Köpenhamn (detta kunde man visa med hjälp av passstämplar, visumansökningar, ett examensprov från högskolan i Berlin 26/11, närvarobok från högskolan, intyg från flera vittnen m m).

Köpenhamnsaffären behandlades grundligt under de förhör som den s k Dewey-kommissionen gjorde med Trotskij i Mexiko i april 1937 – den som är intresserad kan ta del av det stenografiska protokollet från förhören, samt Dewey-kommissionens slutrapport.²

Förutom de dokument, vittnesmål m m som Trotskij m fl kunde åberopa för att påvisa det orimliga i att sonen Sedov skulle ha kunnat träffa Holtzman på ett icke-existerande (eller något annat) hotell i Köpenhamn och att de senare träffat Trotskij, så finns en rad andra omständigheter som gör att det är ytterst osannolikt att några sådana möten överhuvudtaget skulle ha kunnat äga rum utan att någon upptäckt detta när det i så fall skedde.

Trotskij befann sig i Köpenhamn, inbjuden av den socialdemokratiska studentgruppen Socialistiska studenter, för att hålla ett föredrag om Oktoberrevolutionen – det höll han också inför stor publik (27/11)³. Samma dag höll han också ett tal i amerikansk radio.⁴

Under hela vistelsen var Trotskij utomordentligt välbevakad, av dansk polis och säkerhetspolis (säkert också den sovjetiska säkerhetspolisen), av danska stalinister som både demonstrerade mot honom och höll honom under uppsikt, samt av dansk och utländsk press.⁵ Och där Trotskij och hans hustru Sedova bodde var han omgiven av livvakter och meningsfränder, han emottog press och intervjuades, han fick besök från olika delar av världen (minst en av besökarna var en politisk motståndare) osv. Trotskij var således hela tiden påpassad.

¹ En noggrann redogörelse för turerna kring detta ges i artikeln [Hotel Bristol](#) av Arne Nilsson.

² Köpenhamnsaffären behandlas i [Fallet Leo Trotskij](#) (s 26, 106-117, 131-136, 150), samt slutrapporten [Icke skyldig](#) (s. 39-50)

³ [Till försvar för oktober](#)

⁴ [Radiotal om ryska revolutionens 15 års-jubileum](#)

⁵ Även svensk press bevakade Trotskij's Köpenhamn-besök, vilket vi kommer att ge exempel på senare.

Att Trotskij under sådana omständigheter skulle ha kunnat träffa både sin son och en oppositionell ryss *utan att någon upptäckte det!* – det strider mot allt förnuft. För att något sådant skulle ha varit möjligt, så skulle det ha krävt en konspiration av enorma mått, med hundra- eller tusentals direkt eller indirekt inblandade (polis, journalister, anhängare och motståndare, studenter och vanliga nyfikna danskar). Då borde det också förr eller senare ha kommit fram uppgifter som visade detta, bl a från gamla polisarkiv (i flera länder, bl a Tyskland och Danmark). Dessutom skulle det vara utomordentligt märkligt om *alla* inblandade i en sådan enorm mörkläggnings skulle ha hållit knäpptyst om saken under resten av sina liv.

Intervju ur *Social-Demokraten*

[Denna intervju publicerades den 24 november 1932 i Köpenhamnstidningen *Social-Demokraten*. Den genomfördes av Henrik Rechendorf ombord på tåget som tog Trotskij, Natalja Sedova och deras medhjälpare från hamnen i Esbjerg till Köpenhamn.]

* * *

När vi passerar Jyllands hedar, Fyns bördiga fält och in i kvällsmörkret på Själland, fortsätter vi vårt samtal. Trotskij är kunnig om allt men vill ändå veta mer. Hans händer ritar bilder i luften, öppnar och stänger dem för att understryka sina tankar och snörper nästan ihop sina läppar under sin mjuka mustasch när han på ett ganska skarpt sätt inleder en mening som han just har bestämt sig att formulera.

*

Trotskij: Först och främst vill jag uttrycka mitt tack för inbjudan och tillåtelse att resa in i Danmark. Jag värdesätter att regeringen, som på inget sätt delar mina åsikter, har givit mig tillstånd att hålla en rent historisk och vetenskaplig föreläsning till ett antal intresserade ungdomar. Jag hade redan fått en liknande inbjudan före denna till Norge, men tvingades tacka nej på grund av en brand i mitt hem i Konstantinopel förra året. Resan har varit ett stort nöje, speciellt för min hustru, som hade ansvar för alla museer i Ryssland under 10 år, och var lycklig över att få se alla underverk i Italien på detta område.

Rechendorf: Hur länge sedan är det du talade offentligt?

Trotskij: Jag har inte talat i Västeuropa sedan 1914, i Österrike. Jag har sedan fyra år varit isolerad, inte bara från det politiska livet, utan också från det offentliga livet i allmänhet, och från all verklig kommunikation med bredare kretsar. Jag har ingen plattform där jag kan tala direkt till folk. Det enda jag har är mitt litterära arbete.

Rechendorf: Är du ensam?

Trotskij: På ön där mitt hus ligger bor jag ensam med min hustru och min sexårige dotterson – som för övrigt skulle ha kommit med oss – och några goda vänner, varav en del har kommit på besök långt bortifrån. Det finns 600 invånare på ön, men jag har ingen kontakt med dem. Jag fiskar, jagar, seglar – och så skriver jag förstås.

Rechendorf: Bara om Ryssland?

Trotskij: Jag stod mer i centrum för den ryska revolutionen än någon annan levande person, och som ett resultat av det har jag en del förutsättningar att beskriva den. Jag har just skrivit färdigt en bok i tre band om den ryska revolutionen – ett arbete som krävde tre års intensivt arbete.⁶ Jag har just blivit färdig med en grundlig genomgång av materialet som jag planerar att presentera för min publik i Köpenhamn. Och jag ser redan fram mot att återigen få möjlig-

⁶ Leo Trotskij, [Ryska revolutionens historia](http://marxistarkiv.se), på marxistarkiv.se.

het att tala direkt till en publik vid ett möte, istället för till okända läsare. Men jag kommer bara att tala om resultaten av den historiska forskningen, jag kommer inte att tala om politik.

Rechendorf: Har du några planer för framtiden?

Trotskyj: Ja, jag förbereder tre böcker – en om den ekonomiska och politiska världssituationen, och en om Lenin, en biografi, som jag redan har skrivit lite om i en engelsk tidskrift.⁷ Men rapporter om min bok om Lenin har läckt ut. I Spanien har det till exempel redan kommit ut en bok om Lenin med mitt namn på framsidan. En förfalskning från början till slut. Jag skrev inte ett ord av den.

Rechendorf: Vad ligger bakom denna förfalskning, politik eller en önskan att tjäna pengar?

Trotskyj: En kombination av båda, tror jag. Boken kommer att dra in pengar och samtidigt kommer den att skada mig. Boken är politisk till sin natur och är full av gemena saker. Bland annat får den mig att fälla ytterst nedsättande och håfulla uttalanden om Lenin, tala om honom på ett sätt som är helt otänkbart för mig. Jag försöker nu skapa rättvisa i denna fråga via spanska domstolar.

Rechendorf: Vad planerar du att skriva om Lenin?

Trotskyj: Utöver att skriva hans biografi, vill jag i det andra bandet göra upp med de falska tolkningarna av hans lära och de felaktiga slutsatser som har dragits av hans teorier. Och i det tredje bandet, som kommer att vara teoretiskt och politiskt, kommer jag att gå i polemik mot det jag kallar hans epigoner i Ryssland.

Rechendorf: Var Lenin själv den ryska revolutionen?

Trotskyj: Som marxist vet jag att historien sker i enlighet med materiella förhållanden. Men under vissa omständigheter kan personer spela en avgörande roll. Utan mekanik kommer inte maskinen att gå, och utan tändstiftets gnista kommer inte motorn att starta, även om de andra delarna fungerar bra. Lenin var den ryska revolutionens gnista.

Rechendorf: Menar du att det inte hade blivit någon revolution utan Lenin?

Trotskyj: Alla de nödvändiga förutsättningarna för en revolution fanns i Ryssland i oktober 1917. Men utan honom betvivlar jag att den hade ägt rum då. Eller kanske den skulle ha varat under tre år. Nya faktorer skulle ha kommit in i bilden, och kanske möjligheten skulle ha gått förlorad.

Rechendorf: Hurdan var Lenin?

Trotskyj: En älskvärd och enkel person. Jag kan fortfarande minnas hur han lekte i korridorerna i Kreml, där vi båda hade våra kontor. Han lekte med mina två pojkar. Han var som ett barn mitt under allt det allvarliga. Hans natur var sådan att han hade en ansvarsfull inställning till allt han gjorde. Han arbetade lika noga med ett tal till fem arbetare i London som med ett förslag till den allryska sovjetkongressen. Och denna nästan allvetande man kunde helt själv göra världens mest komplicerade frågor lätta för en oinsatt att förstå.

Rechendorf: Vad innebar hans död för Sovjetunionen?

Trotskyj: Att Ryssland förlorade en person som inte gick att ersätta.

Rechendorf: Och för dig?

⁷ I denna intervju nämner inte Trotskyj något om ämnet för den tredje boken. Men i en annan intervju, som vid den tiden publicerades i den socialdemokratiska tidningen *Folkebladet*, säger Trotskyj följande: "Vad gäller min tredje planerade bok, så handlar den om Röda armén, som jag känner till lite om." – IP:s not.

Trotskyj: Försöker du inte smyga in lite politik här? Du vet att jag inte kommer att säga något om politik.

Rechendorf: Frågar inte alla dig om politik?

Trotskyj: Det är klart att de gör, men för att undvika alla missförstånd låter jag aldrig ett ord om aktuell politik passera mina läppar – än mindre i en intervju. Jag skriver. Jag njuter av nöjet att koppla av efter resans vedermödor, och jag tänker tillbringa min tid med att se Köpenhamn och dess omgivningar, och förnya bekantskaper jag gjorde under min vistelse här för 25 år sedan under 1910 års kongress.

*

När expresståget närmar sig huvudstaden blir Trotskyj gradvis alltmer upplivad. Man får det otvivelaktiga intrycket att det bara är hans sällskap som är oroliga för honom. Redan på färjan över Stora Bält tog han en promenad på plattformen och skrev autografer till några ungdomar, och talade också livligt med några tysktalande passagerare.

När tåget åker förbi Roskilde närmar sig ögonblicket då vi ska stiga av och ta bilar den sista biten till Köpenhamn. Vi ska till Köpenhamn eftersom Trotskyj har uttryckt en önskan att få se staden på kvällstid, när den är upplyst. Ursprungligen skulle vi ha stigit av vid Hedehusene, men en kontraorder utfärdades. Till slut stannar tåget i Taastrup. Här stiger hela gruppen utom två in i tre bilar, och kör sedan iväg i full fart längs Gammel Køge Landevej mot huvudstaden. Via Valby kör vi längs Vesterbrogade till Rådhusplatsen [Köpenhamns största torg].

Här hände något som fick Trotskyjs kamrater att darra och blekna. Vi ska träffa en person på Rådhusplatsen som ska se efter Trotskyj. När vi stannar, hoppar Trotskyjs ut och ler som en pojke, ignorerar alla varningar och tar en promenad runt det ljust upplysta torget. Ingen kände igen honom, och hans leende visade att han var överförtjust.

Sedan körde en bil fram, och inom några minuter hade Trotskyj och hans hustru kört iväg i natten, ingen vet vart.

Med Trotskyj på tåget till Köpenhamn

[En korrespondent från den danska tidningen *Politiken* fick följande intervju med Trotskyj på tåget som tog honom från hamnen i Esbjerg till Köpenhamn. Den publicerades i tidningen den 24 november.]

* * *

I de länder som han har rest igenom har Trotskyj undvikit att tala om politik. Han har avböjt intervjuer eftersom hans visum överallt har utfärdats på villkor att han avstår från att göra uttalanden om den aktuella politiska situationen. I Esbjerg fick han sin sekreterare att tillkännage att han bara ville göra skriftliga uttalanden till pressen, men under tågresan till Fredericia lyckades jag få ett samtal med honom.

Trotskyj kom leende in i kupén. Han är som en helt annan person när han ler. Hans ögon lyser upp, hans drag är vänliga och han utstrålar charm. Man känner närvaron av en person vars styrka, långt ifrån att vara i avtagande är i full kraft.

”Finns det några speciella skäl till varför du accepterade inbjudan att hålla en föreläsning i Köpenhamn. Jag förmodar att du har fått många andra inbjudningar också?”

”Det är förstås en lång bit hit upp”, svarar Trotskyj, ”men jag ville göra en resa nu, och jag är förtjust i Skandinavien. Jag har varit här tidigare, förstår du. Det är en ren slump att jag nu besöker Danmark före Norge. För två år sedan fick jag en inbjudan från norska studenter, och jag fick till och med tillåtelse att komma in i landet av Mowinckel, men i februari förra året,

just när jag skulle börja resan, ägde det rum en svår eld i mitt hem i Prinkipo. Alla mina manuskript och papper förstördes, och jag lämnade ön medan huset reparerades. Jag ville inte resa medan reparationerna pågick. Men nu är det färdigt, och vi ska återvända dit efter vår resa till Skandinavien.”

”Har du varit i Danmark tidigare?”, frågar jag efter att ha lovat Trotskij att inte ta upp politik.

”1910 deltog jag i den andra Socialistkongressen i Köpenhamn. Jag kom hit från England tillsammans med Rosa Luxemburg, som på den tiden levde i landsflykt från Ryssland precis som jag. De underbara dagar jag tillbringade i Köpenhamn då är några av mitt livs lyckligaste minnen. Det är något milt och vänligt med danskarna. Jag försöker inte smickra dem, ty de kan givetvis inte hjälpa hur de är. Men jag minns att det gjorde intryck på mig.”

”Vi avslutade kongressen med en stor bankett i stadshuset, tror jag, och det var en magnifik upplevelse. Ja, det har säkert hänt mycket sedan dess. När jag tänker tillbaka på de personer som samlades i Köpenhamn då, kommer jag ihåg många händelser. Det var den tyske socialistledaren Bebel, Jean Jaurès som mördades när världskriget bröt ut, Lenin som var ganska okänd då, och Rosa Luxemburg som föll som martyr för sin passionerade övertygelses skull. Om vi skulle ha gissat om framtiden hade vi ändå aldrig gissat vad som skulle hända senare.”

”Var din hustru med dig då?”

”Nej, men hon har behållit de foton och vykort jag skickade till henne från Köpenhamn, och hon har alltid sett fram mot att se staden som jag lovordade så högt.”

”Vet du att Lenin bodde i Köpenhamn ett tag medan han var i landsflykt?”

”Det har jag aldrig hört, men det var intressant att höra. Jag reste nästan själv till Köpenhamn 1907, i samband med min andra flykt från Sibirien. Förklädd lyckades jag ta mig till Uralbergen. Överilat tog jag tåget därifrån till S:t Petersburg, och lyckades som tur var undvika polisspionerna. Vid den finska gränsen möttes jag av finska aktivister som hjälpte mig att komma till Sverige. Men på vägen till Köpenhamn nådde jag bara till Malmö – därifrån råkade det gå en ångbåt till London den 30 oktober 1907.”

”Ska du hålla tal i Norge den här gången också?”

”Jag tror det. Om jag bara får komma in ska jag resa dit. Både jag och min hustru skulle också vilja resa till Sverige, min hustru främst för att besöka museer och se konst. Under tio år hade hon ansvar för alla ryska museer – både de vetenskapliga och konstmuseer – och där finns nu många värdefulla samlingar som hon ansvarade för att samla ihop. Vi stannade i Italien på vägen hit och hade en fin upplevelse. Vi såg de nya, enorma utgrävningarna i Pompeji. Det italienska har åstadkommit där är verkligen enormt. En tredjedel av staden har återskapats precis som den såg ut förr i tiden och man kan återuppleva livet i staden på den tiden.”

”Har ni haft en besvärlig resa?”

”Inte alls. Vi hade en åtta dagar lång båtresa från Konstantinopel till Marseille, där vi lyckligtvis anlände försent för att komma med tåget, så vi tvingades ta bil till Lyon. Det var en oförglömlig resa – 400 km genom södra Frankrike. Jag tycker om att resa runt.” Med det reser sig Trotskij och drar upp rullgardinerna. ”Jag skulle också vilja se lite av Danmark”, tillägger han, ”även om det är synd med dimman ni har här just nu.”

”Vad ska ditt tal i Köpenhamn handla om?”

”Jag ska tala om den ryska revolutionen – men det kommer bara att bestå av en rent historisk och vetenskaplig förklaring av händelserna. Jag kommer uteslutande att hålla mig till Ryss-

land och kommer inte att komma in på internationell politik. Jag kan tyvärr inte tala danska, men jag har valt att tala tyska, som efter vad jag har hört många danskar förstår.”

”Hur länge har du bott i Prinkipo?”

”I fyra år. Jag har fått rätten att leva i landsflykt, förstår du, och Prinkipo är förstås bättre än Sibirien. När jag inte skriver så jagar eller fiskar jag. För närvarande arbetar jag på ett nytt, stort arbete om den ryska revolutionen. Jag har en dotter som bor med mig tillsammans med sin sexårige son, och som du vet blir det aldrig tråkigt där det finns barn. Men jag planerar givetvis inte att slå mig ner på ön för gott.”

”Hoppas du återvända till Ryssland?”

”Nej tack”, ler Trotskij, och drar tankfullt i sitt gråsprängda, spetsiga skägg, ”nu försöker du få mig att tala politik, men jag har redan sagt till dig att jag inte ska det.”

Tåget närmar sig Fredericia. Grossisten Boeggild [representant för de socialdemokratiska studenterna] har skickat ett telegram och beställt smörgåsar till Trotskij och hans sällskap från järnvägsstationen. Två servitörer kommer ut på plattformen med stora korgar med smörgåsar, inklusive ganska många med kaviar – till glädje för den ryska gästen.

Mycket folk har samlats på järnvägsstationen i Fredericia för att få en glimt av den ryska revolutionens Danton. Det finns massor av nyfikna människor i varenda stad som tåget går igenom, men sekreterarna drar ner rullgardinerna och ingen får se Trotskij. De kan bara ana kändisen bakom de neddragna gardinerna och känna en vindil av världsrevolutionen passera.

Lästips

Isaac Deutscher redogör på ett förtjänstfullt sätt för Köpenhamns-historien i sista delen av sin Trotskij-trilogi, [Den förvisade profeten](#) (s. 108-112).